

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ РІВНІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті порушуються питання розмежування наукових і освітніх методологічних рівнів економічного аналізу.

Ключові слова: *аналіз, методологія, парадигма, процес пізнання, адаптація, креативний вибір, інформатизація, якість наукового пошуку.*

Визнання предметної області, методологічних рівнів та цільового спрямування будь-якої сфери наукових досліджень були і залишаються об'єктом гострих дискусій дослідників та неоднозначного тлумачення їх наукової парадигми. У повній мірі це стосується і економічного аналізу, метаморфози визнання якого коливаються від позиціонування як спеціальної науки [1, с. 54; 2, с. 11; 3, с. 13; 10, с. 8] до виділення як окремого методу пізнання економічної системи [5, с. 15; 4, с. 9]. Разом з тим, значна частина науковців займає на наш погляд, найбільш прагматичну позицію, визнаючи економічний аналіз як прикладну функціональну галузь наукових знань [7, с. 10; 8, с. 5; 9, с. 12; 10, с. 20]. Проте, часто науковці, не розділяючи науковий і освітній методологічні рівні, відносять економічний аналіз до наукової дисципліни, [4, с. 8; 7, с. 5]. У цій дискусії виникає потреба пошуку таких аргументів, які б чітко визначили наукову позицію та не суперечили загальній діалектиці пізнання об'єктивної реальності. Виходячи із цього виділимо декілька площин визнання сфери наукових досліджень економічного аналізу.

По-перше, це визнання і оцінка суспільних явищ і процесів. У цьому контексті економічний аналіз розглядається як прикладна галузь наукових досліджень становлення, зміни і розвитку економічних явищ і процесів, як співіснують політичний аналіз, соціальний аналіз, демографічний аналіз тощо і передбачається розгляд складних систем і процесів як структурних елементів у взаємозв'язку і взаємозалежності. Незалежно від того, яке середовище економічних відносин досліджується (макрорівень чи мікрорівень, господарюючі суб'єкти чи бюджетні установи) проведення економічного аналізу цих систем є цілком виправданим. Зрозуміло, що він не є ізольованою системою досліджень лише економічних параметрів будь-якого суспільного середовища і його структурних сегментів, а здійснюється у взаємозв'язку з оцінками політичної атмосфери, соціальної інфраструктури, національної ментальності тощо. У цьому аспекті аналіз виконує пізнавальну функцію. Такий пізнавальний процес може відбуватися з метою адаптації у зовнішньому чи внутрішньому економічному середовищі (на предмет відкриття власного бізнесу, здійснення реальних чи фінансових інвестицій, переходу до корпоративних форм управління, працевлаштування і т.п.). На основі пізнання можна зробити рейтингові оцінки і набуті додаткових аргументів для адаптації.

По-друге, визнання економічного аналізу як методу наукового пізнання (аналіз і синтез) і як процесу дослідження економічних систем, що передбачає сукупність філософських, спеціальних економічних,

математичних та інших знань, які дозволяють робити обґрунтовані судження про природу, зміну і розвиток економічних явищ та процесів. Розглядаючи економічний аналіз з позицій методу наукового пізнання, який передбачає розкладання складних систем на окремі елементи для пізнання їх сутності та взаємозв'язку цих елементів, неможливо його інтегрувати як окрему науку чи як галузь науки. Тому неправомірно, на наш погляд, розглядати економічну теорію в частині макроекономіки чи мікроекономіки як макроекономічний чи мікроекономічний аналіз. Будь-яка наукова теорія опирається на всю сукупність методів наукового пізнання, а не на окремий, навіть найбільш універсальний метод.

Економічний аналіз макрорівневих чи мікрорівневих систем має прикладну, функціональну спрямованість наукових досліджень і містить всю сукупність наукових прийомів і методів для оцінки, діагностики і обґрунтування їх природи, зміни та розвитку з метою адаптації в економічному середовищі і для його доцільної трансформації. Якщо за результатами макроекономічного аналізу обирається модель розвитку економіки та напручуються економіко-правові регулятори її цільової трансформації, то за наслідками мікроекономічного аналізу розробляються відповідні системи виробничо-фінансового менеджменту діяльності підприємств, установ чи організацій.

По-третє, це розмежування функціональної ролі аналізу у системі прикладних галузей наукових економічних знань. Використання методів аналізу і синтезу у будь-яких наукових дослідженнях є цілком виправданим. Проте, штучне перенесення методики окремих аналітичних досліджень у середовище прикладних економічних наук чи галузей прикладних економічних знань спотворює предмет цих наукових структур. Розглядаючи, наприклад, змістове наповнення предмету управлінського обліку можна побачити, що на три четверті він наповнюється методикою аналізу доходів, витрат і фінансових результатів. Аналогічно пріоритет аналітичних досліджень надається при виділенні спеціальної галузі наукових знань так званого стратегічного обліку. Разом з тим і управлінський, і стратегічний, і фінансовий, і інші види обліку всі науковці розглядають як елементи єдиної системи бухгалтерського обліку.

Змістом останнього, на жаль, є лише спостереження, вимірювання, реєстрація, групування і узагальнення фактів господарської діяльності. Можна говорити про так звану дифузю прикладних економічних наук чи галузей наукових знань, які все-таки повинні зберігати свою наукову ідентичність.

У реалізації своєї функціональної ролі економічний аналіз пріоритетно опирається на системний підхід у забезпеченні об'єктивної оцінки, діагностики і пошуку управлінських рішень. Ці рішення пов'язані як з адаптацією в економічному середовищі, так із обґрунтуванням необхідності та доцільності зміни його кількісних і якісних параметрів. Саме не відокремлена, а системна реалізація функцій оцінки, діагностики і пошуку визначає науково-практичну доцільність економічного аналізу. Вважаємо зайвим розмежування аналізу і діагностики господарської діяльності [10], рівнозначно як і приведення пошуку варіантів управлінських рішень виключно до функцій менеджменту. У процесі економічного аналізу напрацьовуються варіанти можливого розвитку подій чи процесів економіки, а прийняття рішень у процесі менеджменту передбачає їх системну оцінку з урахування всіх аспектів суспільного розвитку чи процесів господарювання, досягнення компромісу і консенсусу у фактичному і стратегічному вимірах та визнання механізмів реалізації цих рішень.

По-четверте, слід розмежовувати загальнонауковий методичний рівень економічного аналізу і рівні його прикладних досліджень. Загальнонауковий методологічний рівень реалізується у формуванні та розвитку теорії економічного аналізу, яка визначає його предметну область, принципи, цілі й завдання наукового пошуку, а також методичний інструментарій аналітичних досліджень. Прикладні методологічні рівні реалізуються у виділенні галузевих особливостей аналізу економічних систем (аналіз діяльності підприємств АПК, аналіз діяльності банків, аналіз діяльності бюджетних установ і т.п.), функціональних економічних систем (фінансовий аналіз, інвестиційний аналіз, техніко-економічний аналіз і ін.) та часових вимірів зміни і розвитку економічних систем (оперативний і перспективний економічний аналіз). Прикладні рівні базуються на загальній теорії економічного аналізу і визначають лише специфіку формування причинно-наслідкових зв'язків зміни і розвитку економічних явищ і процесів у конкретному середовищі, відповідно до конкретних елементів інфраструктури економічної системи чи відповідно до цілей адаптації і втручання у процесі економічної динаміки. У цьому аспекті слід зауважити, що без оцінки конкретної специфіки господарювання будь-якого досліджуваного об'єкту у конкретному зовнішньому середовищі реалізувати аналітичні функції діагностики і пошуку практично неможливо. Це набагато актуальніше, ніж теоретичні узагальнення існуючих методологічних підходів з оцінкою їх протиріч, на що часто особливо акцентують науковці.

Зрозуміло, що тут на перший план виступає проблема інформативності характеристик досліджуваних об'єктів. Якщо врахувати, що значний обсяг інформації є конфіденційним, а статистичні узагальнення не зовсім достовірні, то якісної діагностики досягти надто складно. Однак, без досягнення якісної інформативності економічний аналіз є недоцільним.

Слід також чітко розмежовувати науковий і освітній методологічний рівні економічного аналізу. Освітні рівні будуються за філософією навчального процесу – від елементарних знань до сукупності знань професійного спрямування. Саме цим визначається концепція розмежування дисциплін економічного аналізу як єдиної сукупності знань у теоретичному і прикладному аспектах та за послідовністю набуття знань і навиків. Вважаємо, що освітні рівні економічного аналізу є цілком виправданими, оскільки формують аналітичний склад мислення професійного менеджера, фінансиста, бухгалтера чи інших спеціальностей. Саме він є основою

креативних суджень та їх глибокої аргументації.

Разом з тим, в останній час відбувається переформування навчальних програм багатьох економічних дисциплін, що супроводжується включенням цілих розділів єдиних навчальних курсів з фінансового аналізу, аналізу господарської діяльності у програми курсів економіка підприємництва, фінанси підприємств, менеджмент, управлінський облік і інші. За нашими оцінками до 20-30 % програмного матеріалу цих дисциплін складають окремі теми із різних курсів економічного аналізу. Зрозуміло, що формувати професійні компетенції аналітичного спрямування за вимогами системних узагальнень у прийнятті управлінських рішень неможливо. Простий виклад сукупності знань (часто із різноплановим тлумаченням) не формує фахових переконань.

На нашу думку, доцільно у навчальному процесі виділити три освітні рівні економічного аналізу: загальна теорія економічного аналізу, аналіз господарської діяльності і функціональний аналіз (фінансовий, інвестиційний, ситуаційний, оперативний і т. п.). У свою чергу, у залежності від професійного спрямування підготовки фахівців економічного профілю виділятимуться відповідні напрямки аналізу діяльності (промислових підприємств, банків, бюджетних установ, будівельних організацій тощо).

Такі структури і послідовність набуття фахових компетенцій з економічного аналізу є вимогою часу, визначається потребами демократичного управління економічними процесами у конкретному середовищі, дає пріоритети у цивілізованому пошуку українського менталітету. На визнанні такої парадигми економічного аналізу формуються засади подальшого розвитку його методологічних і прикладних аспектів.

Визначення і визнання сучасної парадигми економічного аналізу може стати вагомою підставою подальшого розвитку його теоретичних і прикладних аспектів.

Список літератури

1. Купалова, Г. І. Теорія економічного аналізу [Текст] / Г. І. Купалова. - К. : Знання, 2008. - 639 с.
2. Житная, И. П. Теория экономического анализа [Текст] / И. П. Житная, И. В. Таугий, П. Е. Житный. - Луганск : СХУ им. В. Даля, 2004. - 336 с.
3. Бабець, Е. К. Теорія економічного аналізу [Текст] / Е. К. Бабець. - К. : Професіонал, 2007. - 384 с.
4. Чернелевський, Л. М. Аналіз діяльності підприємств та банківських установ ; економічний фінансово-інвестиційний, стратегічний [Текст] / Л. М. Чернелевський, Н. В. Слободян, О. В. Михайленко. - К. : Хай-Тек Прес, 2009. - 640 с.
5. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] / Г. В. Савицька. - К. : Знання, 2007. - 668 с.
6. Ковалев, В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий [Текст] / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. - М. : ТК Велба. Из-во Проспект, 2004. - 424 с.
7. Івахненко, В. М. Теорія економічного аналізу [Текст] / В. М. Івахненко. - К. : КНЕУ, 2006. - 232 с.
8. Мних, Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] / Є. В. Мних. - К. : КНТЕУ, 2008. - 514 с.
9. Олійник, О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах інвестиційних змін [Текст] / О. В. Олійник. - Житомир : ЖДТУ, 2008. - 653 с.
10. Шеремет, А. Д. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятий [Текст] / А. Д. Шеремет. - М. : ИНФРА-М, 2009. - 367 с.

РЕЗЮМЕ

Мных Евгений

**К вопросу признания методологических уровней
экономического анализа**

В статье затрагиваются вопросы разграничения научных и образовательных методологических уровней экономического анализа.

RESUME

Mnykh Yevgen

**To the question of confession of methodological levels of
economic analysis**

The questions of differentiating of scientific and educational methodological levels of economic analysis are determined in the article.